

אוניברסיטת תל אביב
הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין
בית הספר להיסטוריה ע"ש צבי יעבץ

**התרחבות עירונית, קניין, ומהגרים יהודים:
השקעות הנדל"ן של לאו זיגפריד קופ כאסטרטגיה
לאינטגרציה חברתית בבוגוטה, קולומביה, 1889-1933**

חיבור זה הוגש לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה" באוניברסיטת תל אביב

על ידי: אנחל אנריקה מרטינו רואיז

העבודה הוכנה בהדרכת:

פרופ' רענן ריין
פרופ' חרמן מחיה פאבוני

תאריך:

פברואר 2018

**התרחבות עירונית, קניין, ומהגרים יהודים: השקעות הנדל"ן של לאו זיגפריד קופ כאסטרטגיה
לאינטגרציה חברתית בבוגוטה, קולומביה, 1889-1933**

תקציר

עבודת מחקר זו עוסקת בקשר בין המהגר היהודי-גרמני לאו זיגפריד קופל (Siegfried Kopp Koppel) לבין התמורות שחלו במרחב העירוני של בוגוטה בין השנים 1889-1933. מחד גיסא, עבודה זו מבקשת להכיר באופן הייחודי בו השקעות המקרקעין של קופל תרמו למעורבותו בשניים מן השינויים החשובים ביותר שעבר המרחב העירוני במהלך תקופה זו: תהליך הציפוף העירוני, המכונה התרחבות "כלפי פנים", ותהליך הגידול העירוני, המכונה התרחבות "כלפי חוץ". מאידך גיסא, להכיר בתפקידן של ההשקעות הללו בתהליך האינטגרציה של מהגרים יהודים בחברה הקולומביאנית. לפיכך הכרחי היה לנתח את יחסו של קופל לזהותו היהודית לאחר השתקעותו בקולומביה, ואת התפקיד שזהות זו מילאה בבניית עסקיו במדינה.

חרף הייחודיות הטמונה במקרה של קופל, מחקר זה מהווה תרומה להיסטוריה העירונית של בוגוטה, היסטוריה של יזמות (Historia empresarial) בקולומביה ולחקר יהודים-קולומביאניים, וזאת בשל היותו דוגמא מוקדמת ביותר של הקשר החשוב שיצרו אלפי מהגרים יהודים וקולומביאניים-יהודים לשוק המקרקעין בבירה הקולומביאנית לאורך המאה העשרים. הודות לקשר זה הפכו רבים מהם לסוכנים אשר קידמו את השינוי הדרמטי שעבר על המרחב העירוני של בוגוטה בתקופה זו. ללא ספק, דרך השקעות מקרקעין, קופל יצר תבנית פעולה מוצלחת עליה חזרו יהודים רבים אחריו, עד שהפכה זו לאסטרטגיה של ממש שאפשרה לחברי קהילה זו לבנות מחדש את חייהם בבוגוטה, ברמה הפרטית והקהילתית, תוך כדי קליטה מוצלחת בעיר החדשה.

תוצאות מחקר זה מוצגות בארבעה חלקים הכוללים את אחד עשר הפרקים של עבודה זו. שלושת החלקים הראשונים מתמקדים בבחינת הגורמים אשר קבעו את פעילויות המקרקעין של קופל, והחלק הרביעי בבחינת הפעילויות עצמן. החלק הראשון, "דת, משפחה ורשתות מסחר טרנסאטלנטיות", מתמקד בכמה מנסיבות החיים של מייסד מבשלת הבירה "בוואריה". הפרק הראשון מתמקד בהסתרתה המכוונת של הזהות היהודית של לאו זיגפריד מצדו, מצד צאצאיו ומצד החברה בבוגוטה בכללותה של אותה העת. הפרק השני, מנגד, מציג את החשיבות שהייתה לזהות זו בחייו של לאו זיגפריד, ובתפקיד שמילאה בכינון ההקשר הפרטיקולרי אשר אפשר את הגירתו לצדו השני של האטלנטי. חלק זה מראה כיצד רשתות מסחר והגירה שנבנו על-ידי יהודים רבים בתוככי האימפריה הבריטית למן המאה השבע-עשרה (תחילה יהודים ספרדים ואחר-כך יהודים אשכנזים), אשר שירתו את האינטרסים של ההתרחבות הקולוניאלית האירופית, השפיעו על מעברו של לאו זיגפריד מגרמניה לקולומביה בשנת 1876. עם זאת, בהגיעו לקולומביה, היה על זהותו לעבור תהליך של "קתוליזציה" ו"גרמניזציה" כך שמוצאו היהודי לא יהפוך מכשול בפני מימושם והצלחתם של עסקיו במדינה החדשה.

החלק השני, "המודרניזציה בבוגוטה בזמן ההגמוניה השמרנית, 1889-1933", דן בתהליך הטרנספורמציה האורבנית הדרסטי שחוותה בוגוטה במהלך ממשל המפלגה השמרנית במפנה המאה העשרים. תהליך זה היווה תשתית לעסקיו של לאו זיגפריד, ובין היתר להשקעות הנדל"ן. הפרק השלישי מתייחס לשינוי הדמוגרפי שעברה בוגוטה בפרק הזמן בו עוסק מחקר זה; הפרק הרביעי מתמקד בבחינת הגורמים המשתנים אשר קבעו את השינוי באופני השימוש בבעלות על קרקע, ולבסוף, הפרק החמישי בוחן את השינויים שחלו בתשתית התחבורה העירונית, ובפרט את יישומה על מערכת הרכבת החשמלית. בחינת שלושה גורמים אלה של המודרניזציה בבוגוטה מראה כי יוזמותיו הכלכליות של לאו זיגפריד יצאו לפועל בתוך הקשר בו ביטחונות הנחוצים לפיתוח פעילויות קפיטליסטיות כמו אלה שיזם. על כן היה עליו לפתח אסטרטגיות יצירתיות שאפשרו לו להתגבר על המכשולים שעמדו בפני עסקיו בקולומביה, המלחמות הרבות שאפיינו את התקופה, היעדרם של בנקים, כמו גם של מדינה חזקה ויציבה שתספק ביטחון להון זר.

החלק השלישי, "עסקים בעיר, 1879-1927", דן בשמונה החברות התעשייתיות והמסחריות העיקריות אשר נוסדו בידי לאו זיגפריד ומשפחתו בבוגוטה לאורך חמשת העשורים בהן הייתה עיר מגוריו. הפרק השישי מתמקד בשנים שבין 1879-1893, תקופה מכוננת בעסקיה של משפחת קופ בקולומביה, והפרקים השביעי והשמיני מתמקדים בבחינת החברות שהוקמו על-ידם בין השנים 1893-1927, תקופה של התבססות, פיתוח והתרחבות פעילויותיהם הכלכליות. הפרק השמיני בפרט עוסק בבחינת דרכה של החברה *Leo S. Kopp & Cía*, בית המסחר האחרון שהוקם בעיר על-ידי לאו זיגפריד ומשפחתו, שכן באמצעותו נוצר הקשר ההדוק ביותר של קופ לתהליכי הטרנספורמציה של המרחב האורבני בבוגוטה. באופן זה, שלושת פרקים אלה משרטטים את קווי המתאר של העסקים המרכזיים שיזם קופ לאורך חייו, אשר דרכם הוא גם הפך לסוכן נדל"ן רב השפעה. אולם יש להוסיף כי בחינה זו גם חושפת את החשיבות שהייתה לזהותו היהודית של לאו זיגפריד בסלילת הדרך לפעילותו בקולומביה: הודות למעמד שביססה משפחתו בקרב הבורגנית היהודית בפרנקפורט במחצית המאה התשע-עשרה, עלה בידו של לאו זיגפריד לפתח רשת קשרים רחבה אשר אפשרה לו לגייס את כמות ההון הדרושה למימוש מיזמיו העסקיים בקולומביה. כך מתאפשר להבחין כי מרבית מן המשאבים שמימנו את פעולותיו בקולומביה הושקעו על-ידי משפחות יהודיות (או ממוצא יהודי) אשר השתלבו בהצלחה בחברה הגרמנית הנוצרית.

החלק הרביעי והאחרון, "העיר כעסק. קופ והטרנספורמציה של המרחב העירוני בבוגוטה, 1879-1927", מהווה בחינה של רשימת נכסי דלא ניידים שערך קופ בשנת 1911, כמו גם של מספר נכסים שאותרו על-ידי שאינם כלולים ברשימה זו. ניתוח מקורות אלה מאפשר לנו להתחקות אחר הדרך בה השתלב קופ בתהליכי הציפוף והגידול העירוניים בבוגוטה אשר התרחשו במפנה המאה העשרים. הפרק התשיעי מתמקד בבחינת הרשימה עצמה, ואילו הפרק העשירי והאחד-עשר בהתאמה בקשרו של לאו זיגפריד

להתרחבות העיר "כלפי פנים" – תהליך הציפוף – ובקשר שלו להתרחבות העיר "כלפי חוץ" – תהליך הגידול. כך מראה בחינה זו כי אי היציבות הפוליטית והכלכלית הקיצונית, ששררה כתוצאה ממלחמת אלף הימים, 1902-1889 (Guerra de los Mil Días), אילצה את לאו זיגפריד להשקיע בצורה מסיבית בשוק הנדליין בבוגוטה כאסטרטגיה להגנת ההון שהושקע בסחר הטרינס-אטלנטי, אף לרבות בפעילות התעשייתית שלו. דרך אסטרטגיה זו הפך לאו זיגפריד לבעל קרקעות בעיר כמו גם בעל קרקעות חקלאיות, ובד בבד הפך ליזם ומפתח עירוני קפיטליסטי אשר תרם לתהליך המודרניזציה שעבר המרחב העירוני בבוגוטה לאור השינויים הדמוגרפיים וכניסתה ההדרגתית של המדינה למערכת כלכלית קפיטליסטית.

כתיבת מחקר זה דרשה עיון במספר רב של מקורות בקולומביה כמו גם בגרמניה, אשר יחד אפשרו לי להציג תמונה רחבה של חייו ועסקיו של לאו זיגפריד בקולומביה. מועצות מנהלים, רשומות אוכלוסין, וספרי טלפונים בבוגוטה ובפרנקפורט, מסמכי הרשויות העירוניות של שתי הערים הללו, תעודות לידה, עיתונות, תכניות, שרטוטים, ומפות הם חלק מן המקורות עליהם מתבסס מחקר זה. אולם לבחינת מסמכי הבעלות על נכסים של חמשת הנוטריונים המרכזיים של בוגוטה, השמורים בארכיון המדינה הכללי (Archivo General de la Nación), ובמידה פחותה יותר לרשומות המקרקעין של העיר, השמורות בארכיון של בוגוטה (Archivo de Bogotá), חשיבות ראשונה במעלה עבור מחקר זה. מסמכי הנוטריונים כוללים בין היתר תיעוד של כלל עסקאות הנדליין בהן היה מעורב לאו זיגפריד, יחד עם תיעוד ייסודן, השינויים שנערכו בהן ופירוקן של כל אחת מן החברות שהקים בבוגוטה. רשומות המקרקעין מהוות תיעוד היסטורי של כל חלקה וחלקה בבוגוטה, לפיכך בחינתן הייתה חשובה ביותר להבנת הקשר שיצר לאו זיגפריד עמם. מכלול המידע אשר נאסף בשני הארכיונים הללו היה מכריע בביסוס טענתי בדבר הקשר ההדוק שיצר לאו זיגפריד עם שוק הנדליין בבוגוטה.

ארבעת חלקיו של מחקר זה מאששים את הטעון כי השילוב של המסורת המסחרית והתעשייתית של משפחתו, יחד עם החינוך לו זכה, אישיותו ואופן ההתייחסות שלו לזהותו היהודית אפשרו את הפיכתו של לאו זיגפריד לאחד מאנשי העסקים המגוונים והפורים שידעה קולומביה במפנה המאה העשרים. פעילויותיו נראות מעניינות אף יותר כאשר נלקחת בחשבון העובדה כי הן התרחשו בתקופת ההגמוניה השמרנית, קרי במהלך חמשת העשורים שבין 1880 ל-1930 בהם השקיעה האליטה הקולומביאנית הלבנה, הקתולית והאנדוגמית מאמצים רבים להפוך עצמה מן היסוד: להתנער באופן סופי מן המורשת הספרדית הקולוניאלית, אך מבלי לפגוע במסורת הדתית, זאת במטרה לאמץ את תהליכי המודרניזציה הקפיטליסטית אשר התחזקו באירופה המערבית לאחר המהפכה התעשייתית והצרפתית. לפיכך, היו יחסיו של לאו זיגפריד עם החברה בבוגוטה של אותה התקופה אמביוולנטיים. מחד גיסא, ביכולתו היה להוציא לפועל את תהליכי המודרניזציה שהאליטה המקומית כה רצתה, ושאותם הוא גם גילם; אולם,

מאידך גיסא הוא גם היה מייצגה של זהות שלא הייתה נוחה לפרויקט הלאומי הלבן והקתולי אשר האליטה קידמה.

אולם למרות הקונפליקטים הללו והפשרות שהיה עליו לקבל, מסלולו המקצועי של לאו זיגפריד הוא בין המקרים המוקדמים ביותר של מהגרים יהודים אשר השתלבו בצורה מוצלחת בחברה העירונית בבוגוטה בתקופה הרפובליקנית, זאת מבלי להמיר את דתם לנצרות הקתולית. התנסותו יצרה לפיכך תקדים חיוני שהתווה את דרכו של דור המהגרים היהודים הבא, אשר החל להגיע העירה בעשוריה הראשונים של המאה העשרים. בדומה ללאו זיגפריד, גם אלה הפכו לאנשי עסקים משגשגים, הן בתעשייה והן בחקלאות, אשר השפיעו על נתיב השינויים שעברה הבירה הקולומביאנית בעת הזו. מבחינת נושא המחקר שלי, פעילות המקרקעין שלהם חשובה ביותר, בפרט תהליכי הבנייה והעיור אשר הפכו אותם לסוכנים חיוניים של המודרניזציה שעבר המרחב העירוני בבוגוטה.

**Urban Growth, Real Estate and Jewish Immigrants:
Leo Siegfried Kopp's Real Estate Investments as a Strategy
of Social Integration to Bogotá, Colombia,
1889 - 1933**

Abstract:

This research focuses on the relationship between the German-Jewish immigrant Leo Siegfried Kopp and the transformations of Bogotá's urban space between 1889 and 1933. It shows how Kopp's real estate investments led him to be involved in the two most important transformations that occurred in the city's space during this same period: its densification process, referred to as its "inward expansion," and its territorial growth or "outward expansion." Furthermore, it highlights the role played by these same real estate investments in integrating Kopp into Colombian society. To demonstrate this, it was necessary to analyze the way in which Kopp related to his Jewish identity once he settled in Colombia and the role that that identity played in the start-up of his business in the country.

Although exceptional in nature, the study of Kopp's case is highly relevant to understanding Bogotá's urban history, Colombian entrepreneurial history and Colombian Jewish studies. It constitutes one of the earliest examples of the important relationship developed between thousands of Jewish immigrants and Colombian Jews with the capital's real estate market during the twentieth century. That relationship enabled a significant number of them to become key agents in the promotion of a dramatic transformation undertaken in the city's urban space during this period. This study shows that Kopp engaged in a successful model of action that was later reproduced by many other Jews. They in turn transformed this activity into a concrete strategy that allowed the members of the Jewish community to rebuild their lives in Bogotá, both as individuals and as a community, and successfully become socially integrated into the city.

The results of this research are presented in four main sections that contain eleven chapters. The first three sections focus on the analysis of various aspects that determined the conduct of Kopp's real estate activities, while the fourth examines the activities themselves. The first section, titled "Religion, Family and Transatlantic Commercial Networks," dissects in detail a variety of circumstances in the life of the founder of the brewery Bavaria. The first chapter deals with how Kopp, his descendants and, in general, the whole of Bogotá society purposefully downplayed and eventual suppressed Kopp's Jewish identity. The second chapter, by contrast, shows the importance of that identity in Kopp's life, to the point of being pivotal in establishing the specific foundations and context that made it possible for him to migrate to the far shores of the Atlantic and be successful. The chapter establishes that Kopp's 1876 journey from Germany to Colombia was determined by the commercial and immigration networks that a large number of Jews—initially Sephardic and later Ashkenazi—built within the British Empire since the seventeenth century and which served the interests of European colonial expansion, as well as their own. Nevertheless, once he arrived in Colombia, Kopp's identity had to be "Catholicized" and "Germanized" so that his Jewish origins would not hamper the advancement of the businesses he initiated in the country.

The second section, titled "Bogotá's Modernization During the Conservative Party Hegemony, 1889-1933" describes the dramatic process of urban transformation undertaken in Bogotá during the government of the Conservative Party in the decades before and after the turn of the twentieth century and which constitutes the background that determined Kopp's businesses, including his real estate investments. The third chapter deals with the demographic change experienced by the city during this same period. The fourth chapter analyzes in detail the determinant variables of the change in the function performed by land property. Finally, the fifth chapter examines the changes that intervened on the transportation infrastructure of the city, specifically the implementation of the tramway system. The analysis of those three variables in Bogotá's modernization reveals that Kopp's economic initiatives had developed in a context that

had not yet provided the necessary support or guarantees needed to foster the growth of strictly capitalist activities such as the ones he carried out. That is why he was forced to develop creative strategies that allowed him to overcome the main obstacles faced by his Colombian ventures, such as the many wars, the absence of banks, and the lack of a strong and stable state that could provide security and a proper framework for foreign capital investments.

The third section, titled “Business in the City, 1879-1927,” deals with the eight main industrial and commercial firms founded by Kopp and his family in Bogotá during the five decades he lived in the city. The sixth chapter focuses on the years between 1879 and 1893, which constitute the formative period of the Kopp’s businesses in Colombia. Chapters seven and eight examine the businesses established between 1893 and 1927, the period that consolidated, developed and expanded these economic activities. This last chapter analyzes the evolution of *Leo S. Kopp & Co.*, the last commercial firm founded in Bogotá by Kopp and his family. This was the business through which he most became involved in the processes of changing the city’s urban space. These three chapters describe the broad spectrum of Kopp’s main business ventures which he undertook in his lifetime and through which he also became an important real estate investor. Also shown through this analysis is the importance of Kopp’s Jewish identity and the role it played in starting his activities in Colombia. It was by virtue of the position his family had reached among Frankfurt’s Jewish bourgeoisie by the middle of the nineteenth century that Kopp was able to tap into an extensive network of contacts that enabled him to mobilize the large amounts of capital needed for his undertakings in Colombia. Thus it is possible to verify that the largest portion of resources which helped Kopp finance his activities came from Jewish families or Jewish converts to Christianity who had successfully integrated or assimilated into German Christian society.

Finally the fourth section, titled “The City as Business: Kopp and the Expansion of Bogotá’s Urban Space, 1879-1927,” analyzes the inventory of real estate properties he listed in 1911 and also a number of other properties not include in that inventory but were confirmed to

be part of his portfolio. These properties establish the way Kopp was linked to the two main transformations undertaken in the city's urban space during the turn of the twentieth century. The ninth chapter inspects the list of properties itself, while the tenth chapter focuses on the relationship between Kopp and the city's "inward expansion" or densification. The eleventh chapter elaborates Kopp's relationship to the city's "outward expansion" or the growth of the urban boundary. This analysis reveals that the acute political instability brought about by the "Thousand Day War," which took place between 1899 and 1902, forced Kopp to become massively involved in Bogotá's real estate market as a strategy to protect the value of the capital he had invested in the transatlantic trade and even in his industrial activities. In this way, Kopp became an urban landowner, agriculturalist and also a capitalist builder and developer who contributed to the modernization of the capital's urban space according to the demands exerted by the demographic transformations and the gradual insertion of a capitalist economy into the country.

To carry out this research, a large array of primary sources was thoroughly examined both in Colombia and in Germany. These sources provided a broad spectrum of Leo Siegfried Kopp's life and his enterprises in Colombia. Among the many printed sources consulted were directories of Bogotá and Frankfurt, municipal documents pertaining to both cities, birth registrations, journals, building plans and maps. Most essential, however, were the public deeds belonging to the first five public notaries of Bogotá, which are kept in the General National Archives and, to a lesser extent, the city's cadastral certificates housed in the Bogotá City Archives. Among other purposes, the public deeds keep track of every transaction in which Kopp acquired or sold any real estate property, as well as the founding, changes and dissolution of each and every one of the firms he established in Bogotá. The cadastral certificates keep the integral history of each property's ownership. Their study was key to determining the business relationships between Kopp and many of the other owners. The information obtained through these two massive

document collections were decisive in assessing the real magnitude of the close relationship between Kopp and Bogotá's real estate market.

The four sections comprising this work allows one to conclude that Kopp's family tradition, reflected in his upbringing, his personality and the peculiar form of Judaism he practiced, combined in such a way that enabled him to become one of Colombia's most versatile and prolific businessmen in the decades both before and after the turn of the twentieth century. His actions become even more interesting considering that they took place precisely during the Conservative Party hegemonic period, that is, during the five decades between 1880 and 1930 in which the white, Catholic and endogamous elite of the country implemented a radical transformation of it—seeking a definitive break from its Hispanic colonial heritage but, at the same time, preserving its religious tradition fully intact. They also wanted to strongly embrace the capitalist modernization that had taken over Western Europe following the Industrial Revolution and French Revolution. This is why Kopp's relationship to Bogotá's society at this time was so ambivalent. On the one hand, he represented truthfully the modernization the local elites wanted so badly; but on the other hand, as a Jew, he harbored an identity that was utterly inconvenient from the point of view of their plan of a white and Catholic nation.

Notwithstanding these conflicts and concessions he was forced to make, Kopp's story constitutes one of the first cases of Jewish immigrants who settled and were successfully integrated into Bogotá's society during the Republican Era without strictly having to convert to Catholicism. His experience established a fundamental precedent that determined the path that would be followed by the next generation of Jewish immigrants who started arriving in the capital during the first decades of the twentieth century. Just as Kopp had done, many of these immigrants became successful businessmen, industrialists and agriculturalists who influenced the course of the Colombian capital's transformations during those years; their real estate entrepreneurial activities, especially urban development, made them fundamental agents in the modernization of Bogotá's urban space.